

Summary

O.A.Synchyshyna

Nature and the Content of Didactic Culture of the Teacher of Higher Educational Institution

The article offers grounding of nature and content of didactic culture of the teacher of higher educational institution.

Key words: didactic culture, styles and techniques, education and training, educational process, pedagogical culture.

Дата надходження статті: „9” лютого 2012 р.

УДК 37.02+[371,671+371.68/69] (045)

О.В.СКАЛЬСЬКА,

кандидат педагогічних наук

(м.Хмельницький)

Загальнодидактичний аспект проблеми теорії засобів навчання у педагогічних дослідженнях

У статті аналізуються основні результати вивчення стану проблеми теорії засобів навчання, уточнюється зміст понять – основні, додаткові та допоміжні засоби навчання. Узагальнюються погляди науковців щодо класифікації та систематизації засобів навчання. Головна увага зосереджується на проблемі створення системи засобів навчання іноземної мови.

Ключові слова: засоби навчання, основні засоби навчання, додаткові засоби навчання, допоміжні засоби навчання.

Постановка проблеми в загальному вигляді... Кожний етап розвитку педагогічної науки вимагає вдосконалення загальних підходів щодо організації сучасного уроку. Одним із провідних чинників, який впливає на результативність освітнього процесу, є використання учителем різних засобів навчання. Зростаюча необхідність розв'язання нових дидактичних задач стимулює педагогів до пошуку відповідних методик ефективного використання засобів навчання, проведення педагогічних досліджень з теоретико-методологічних засад їх групування та класифікації. Це призводить до збільшення їх кількості й дидактичного призначення. Звідси, сучасні досягнення науки потребують перегляду основних загальнодидактичних аспектів проблеми теорії засобів навчання.

Аналіз досліджень і публікацій... Огляд наукової літератури уможливив систематизувати різні погляди науковців щодо визначення поняття „засоби навчання”. Більшість дослідників під засобами навчання розуміють матеріальні предмети (знаряддя праці, знаряддя навчального процесу, вироби шкільного обладнання), якими користується вчитель з метою здійснення навчально-виховного впливу на учнів під час процесу навчання (І.М.Верещагіна, О.Є.Денисов, В.М.Казанський, В.М.Плахотник, Г.В.Рогова, М.М.Фіцула, С.Г.Шаповаленко та ін.). Інші вчені додатково акцентують увагу на такій функції засобів навчання, як підвищення результативності освітнього процесу (В.А.Бухбіндер, С.Ю.Ніколаєва та ін.). Така варіативність у визначенні поняття „засоби навчання” пояснюється тим, які саме ознаки, функції чи дидактичні можливості науковці вважають профілюючими. А відтак, з'являються і різні класифікації.

Аналіз наукової літератури з цієї проблеми дає підстави стверджувати, що спроби систематизації та класифікації засобів навчання були спрямовані на створення:

а) цілісної системи засобів навчання та навчального обладнання загальноосвітніх навчальних закладів у цілому (О.Вінценти, О.Є.Денисов, В.М.Казанський, В.О.Онищук, М.М.Фіцула, З.С.Харківський, Р.Г.Чуракова, С.Г.Шаповаленко та ін.);

б) системи засобів навчання та навчального обладнання загальноосвітніх навчальних закладів І ступеня (М.П.Конобеевський, О.Я.Савченко, Г.Ф.Суворова та ін.);

в) системи засобів навчання згідно з особливостями вивчення окремого навчального предмета (іноземні мови) (П.К.Бабінська, В.А.Бухбіндер, І.М.Верещагіна, М.Я.Дем'яненко, В.Г.Куліш, Є.О.Маслико, Р.К.Міньяр-Белоручев, С.Ю.Ніколаєва, Є.С.Полат, Г.В.Рогова та ін.). Розглянемо декілька класифікацій першого напрямку.

Формулювання цілей статті... Мета статті – зосередити увагу на загальнодидактичному аспекті проблеми теорії класифікації та систематизації засобів навчання.

Виклад основного матеріалу... Дослідження системи засобів навчання загальноосвітніх навчальних закладів у цілому під керівництвом С.Г.Шаповаленка зробили великий крок у розробці підходів щодо створення їх класифікації. В її основу було покладено зміст навчання та дидактичне

призначення матеріальних засобів у навчально-виховному процесі. Відповідно до теоретичного обґрунтування матеріальні засоби поділено на:

- 1) натуральні об'єкти;
- 2) зображення та відображення об'єктів: візуальні засоби (моделі, макети, картини, таблиці, карти); аудитивні засоби (записи); аудіовізуальні засоби (звукові та екранні посібники, фонограми, діафільми, діапозитиви, кінофільми, відеозаписи).
- 3) письмовий опис предметів та явищ: навчально-методична література для вчителя (наукова, довідкова література, дидактичні і методичні посібники); література для учнів (підручник, книги для самостійного читання, словники, довідники, збірники вправ, зошити на друкованій основі, картки для роботи та ін.).
- 4) технічні засоби навчання (інформаційні, контролюючі, тренажери та універсальні) [12, с.86].

В основі класифікації інших науковців цього напрямку лежать види навчальної діяльності. Так, О.Є.Денисов та В.М.Казанський за функціями в навчально-виховному процесі виділяють: засоби пред'явлення інформації (дошка, крейда, плакати, проєкційні засоби з відповідними носіями інформації, діaproектори, епіпроектори, кодоскопи, кінопроектори, телевізійна техніка, системи звукозапису, роздавальний матеріал, підручники і навчальні посібники); засоби контролю знань (спеціальні контролюючі машини, програми зі зворотнім зв'язком, засоби безмашинного контролю тощо); навчаючі машини та тренажери; демонстраційні прилади та об'єкти; допоміжні (обчислювальна техніка, статистичні накопичувачі, довідкові засоби і т.п.) [3, с.6]. Запропонований авторами підхід до групування матеріальних об'єктів, на нашу думку, об'єднує ті, які відрізняються між собою відповідно до конструктивного виконання. За таким поділом, наприклад, таблиця і кінопроєктор з кінофільмом належать до однієї класифікаційної групи як засоби пред'явлення інформації (саме таку функцію вони виконують у навчальному процесі). Однак, ці засоби мають лише спільне призначення, а ситуації, в яких їх слід застосовувати – різні. Крім того, технічні засоби навчання можуть існувати як окрема класифікаційна група, складові якої потребують подальшого розподілу відповідно до функцій та дидактичного призначення.

Класифікація засобів навчання, запропонована М.М.Фіцулою, описує функції деяких із них: „Одні засоби навчання замінюють вчителя як джерело знань (кінофільми, магнітофон); другі – конкретизують, уточнюють, поглиблюють відомості, які повідомляє вчитель (карти, таблиці, наочний матеріал); треті – є прямими об'єктами вивчення (машини, предмети живої природи); четверті – „посередники” між школярем і природою або виробництвом у тих випадках, коли безпосереднє вивчення останніх неможливе або утруднене (моделі, муляжі); п'яті використовуються для озброєння учнів уміннями та навичками – виробничими і навчальними (прилади, інструменти); шості – символічні (знакові) засоби (історичні та географічні карти, графіки, діаграми тощо)” [10, с.140–141]. Такий погляд на проблему вважаємо досить схематичним. Підтвердженням цього є той факт, що, по-перше, такі засоби навчання як кінофільми та магнітофон не можуть знаходитись в одній класифікаційній групі, оскільки останній не є носієм будь-якої інформації. По-друге, засоби навчання, які, за М.М.Фіцулою, виконують функцію конкретизації та поглиблення навчальних відомостей (карти, таблиці) є тотожними з так званими символічними (знаковими) засобами, такими як історичні та географічні карти, графіки, діаграми тощо. По-третє, у запропонованому поділі засобів навчання не зовсім простежується чітка позиція автора, що саме він розуміє під поняттям „наочний матеріал”, адже карти, таблиці, моделі, муляжі тощо є типами наочності, оскільки це – „образи, що безпосередньо сприймаються учнями” [2, с.224–225].

Прикладом групування засобів навчання відповідно до їх ознак є класифікація, запропонована З.С.Харьківським та Р.Г.Чураковою. Вони поділяють засоби навчання на: матеріальні (підручники, навчальні посібники, дидактичні матеріали, різноманітні засоби візуальної і звукової наочності та ін.) та інтелектуальні (засоби мови, що оформлюються у внутрішньому мовленні людини, наукові поняття, засоби пізнання, методи і прийоми навчання тощо). Обґрунтовуючи свій вибір, учені акцентують увагу на тому, що в процесі передачі інформації вчитель використовує мову. Усі свої дії він здійснює інтелектуальними засобами за допомогою матеріальних, які і відіграють велику роль у забезпеченні ефективності навчального процесу [11, с.23–24]. Поділяючи точку зору науковців, варто зазначити, що наведені приклади матеріальних засобів навчання є досить умовними, а, отже, потребують подальшої класифікації та уточнення.

Другий напрям досліджень спрямований на створення системи засобів навчання та навчального обладнання загальноосвітніх навчальних закладів I ступеня. Зважаючи на психолого-фізіологічні особливості учнів молодшого шкільного віку (конкретне та безпосереднє сприймання, наочно-образний характер пам'яті, мимовільна увага, конкретно-образне наочно-дійове мислення, вербально-мислительна уява), засобам наочності відводиться особлива роль у навчанні школярів зазначеної вікової категорії. Саме тому деякі науковці зробили спробу класифікувати наочність як один із

основних складових засобів навчання початкової ланки освіти. Так, О.Я.Савченко згрупувала наочність відповідно до функцій на:

- 1) предмети та явища навколишньої дійсності;
- 2) дії вчителя та учнів, що демонструються;
- 3) зображення реальних предметів (предметні малюнки, картини, образні моделі з паперу, картону);
- 4) символічні зображення (карти, таблиці, схеми);
- 5) сприйняття інформації учнями (аудіовізуальні).

Відповідно до ознак засоби унаочнення поділені автором на природні, малюнкові, об'ємні, звукові та символічно-графічні [9, с.31–32].

Головна увага досліджень третього напрямку була зосереджена на створенні системи засобів навчання згідно з особливостями вивчення окремого навчального предмета (іноземні мови). Огляд наукової літератури уможливив диференціювати існуючі класифікації засобів навчання іноземної мови в групи: класифікації, створені відповідно до ознак засобів навчання (П.К.Бабінська, В.А.Бухбіндер, Є.О.Маслико, Є.С.Полат та ін.); класифікації, створені відповідно до функціонального навантаження засобів навчання (М.Я.Дем'яненко, В.Г.Куліш, Р.К.Міньяр-Белоручев та ін.); класифікації, що поєднують у собі функціональне навантаження і зовнішні ознаки засобів навчання (І.М.Верещагіна, С.Ю.Ніколаєва, Г.В.Рогова та ін.). Розглянемо їх детальніше.

Досить повною і комплексною є класифікація В.А.Бухбіндера, за якою усі засоби навчання розподіляються на матеріальні та діяльні. До перших він пропонує віднести мовні (усне мовлення вчителів, учнів, дикторів та писемне, що представлено в підручниках, навчальних посібниках, таблицях тощо), а також предметно-образні. Останні засоби навчання в залежності від способу передачі дій класифікуються на статичні (різні картини, малюнки, зображення для діапозитивів, діафільми тощо) та динамічні (відео-, кінофільми). Діяльні засоби навчання вчений розподіляє на два види: практичні (методи та прийоми навчальної діяльності) і теоретичні (ідеї, закономірності). Звідси, можна зробити висновок, що технічні засоби навчання обслуговують складові як мовних, так і предметно-образних засобів навчання. Саме за їх допомогою можна послухати усне мовлення іноземців або подивитися кінофільм про країну, мова якої вивчається [6, с.133–135].

Згідно з класифікацією Є.С.Полат, засоби навчання поділяються відповідно до способу сприйняття інформації на візуальні, звукові та аудитивні; відповідно до способу демонстрації інформації – технічні та нетехнічні; відповідно до характеру візуального зображення – статичні та динамічні; відповідно до способу застосування на уроці – демонстраційні та роздавальні [7, с.39–40]. За таким поділом, наприклад, зошит з друкованою основою характеризується лише як візуальний, нетехнічний, статичний та демонстраційний засіб навчання. В той же час такі важливі показники як функціональне навантаження, дидактичне призначення, значущість цього засобу навчання у навчально-виховному процесі залишається поза увагою.

Подальший аналіз наукової літератури засвідчив, що засоби навчання іноземної мови розподіляються у класифікаційні категорії згідно з такими критеріями як значущість, призначення, джерела надходження інформації, застосування технічної апаратури. Так, відповідно до ролі у навчальному процесі виділяють:

- основні;
- додаткові;
- допоміжні засоби навчання.

Проте спостерігаються подальші розбіжності як у визначеннях певних понять, так і у різних класифікаційних категоріях. По-перше, одні вчені під основними засобами навчання розуміють усі компоненти навчально-методичного комплексу: підручник, книга для вчителя, книга для читання, звукозапис, комп'ютерні програми, роздавальний дидактичний матеріал, діафільми і слайди, робочий зошит з друкованою основою, таблиці, малюнки, збірник вправ тощо (І.М.Верещагіна, В.Г.Куліш, С.Ю.Ніколаєва, Г.В.Рогова та ін.), а інші – лише підручник, оскільки він містить зразки усного та писемного мовлення; мовний матеріал, відібраний і організований відповідно до функціонального навантаження в різних комунікативних сферах і видах мовленнєвої діяльності та зміст якого чітко відповідає вимогам програми тощо (М.Я.Дем'яненко, В.М.Плахотник та ін.). Ми поділяємо точку зору першої групи науковців і під основними засобами навчання розуміємо навчально-методичний комплекс у всій повноті його обов'язкових складових, передбачених методологічною концепцією посібника.

Поряд із основними засобами навчання у науково-педагогічній літературі досить часто використовуються такі поняття як „додаткові засоби навчання” і „допоміжні засоби навчання”. Вони не є синонімами, а тому слід провести розмежування між ними. Значна кількість науковців у своїх працях застосовують поняття „допоміжні засоби навчання” на означення різних матеріалів і знарядь навчального процесу, використання яких передбачає успішне досягнення поставлених цілей навчання

за раціонально скорочений час (І.М.Верещагіна, М.Я.Дем'яненко, В.Г.Куліш, С.Ю.Ніколаєва, Г.В.Рогова та ін.). Водночас словники сучасної української мови поняття „допоміжний” тлумачать як „призначений для подання допомоги” [1, с.240], а поняття „додатковий” – „який є додатком до чогонебудь” [1, с.240]. Звідси, під додатковими засобами навчання ми розуміємо такі, що доповнюють основні новою та цікавою навчальною інформацією і виконують функції спеціального дидактичного призначення (враховують психолого-фізіологічні та індивідуальні особливості учнів певної вікової категорії, рівень розумових здібностей, інтересів, мотивів навчальної діяльності та ін.). Прикладами таких засобів навчання можуть бути різні види навчального матеріалу такі як набори карток для різних форм роботи, ілюстрації, таблиці, схеми, науково-методична література, різні види звукозапису, відеофільми, мультимедійні програми тощо. На відміну від додаткових засобів навчання, основне функціональне призначення допоміжних, – допомагати в організації та проведенні навчально-виховного процесу. Усі ці засоби не навчають, не контролюють, а лише допомагають це робити вчителю. До них належать дидактична техніка, дошка, крейда тощо.

Відповідно до призначення розрізняють засоби навчання для вчителя (програма, книга для вчителя, наукова, дидактична, методична література тощо) і для учня (підручник, зошит з друкованою основою, книжки для читання, довідники, словники та ін.) (І.М.Верещагіна, С.Ю.Ніколаєва, Г.В.Рогова). В.Г.Куліш виділяє ще одну класифікаційну категорію цієї групи – засоби навчання для вчителя і учнів [4, с.66–71], до якої належать ті, що знаходяться у розпорядженні вчителя, але ними користуються учні (звукозаписи, картини, аплікації, діафільми, діапозитиви, роздавальні навчальні матеріали тощо). Такі засоби навчання можна називати засобами загального користування.

Із фізіологічної та психологічної точок зору різні форми комунікації базуються на певних аналізаторах кори великих півкуль головного мозку. Ці аналізатори утворюють три основні канали зв'язку, якими передається і приймається інформація. Отже, відповідно до використання аналізаторів або, інакше кажучи, джерел надходження інформації, засоби навчання поділяються на:

- аудитивні (слухові) носії навчальної інформації, наприклад, різні види звукозапису;
  - візуальні (зорові) носії навчальної інформації, наприклад, картини, аплікації, комікси, ілюстрації, схеми, таблиці тощо;
  - аудіовізуальні (зорово-слухові) носії навчальної інформації, наприклад, відеофільми, звукові діафільми, телевізійні кінофрагменти, мультимедійні програми до комп'ютерів та ін. [8, с.89].
- Головними в цій системі є зоровий і слуховий аналізатори, оскільки в них зберігаються слова, словосполучення, граматичні форми і конструкції.

Відповідно до використання технічної апаратури на уроці виділяють технічні та нетехнічні засоби навчання. До перших належить дидактична техніка, за допомогою якої здійснюється сприйняття навчальної інформації. Загалом, технічні засоби навчання відносять до класифікаційної категорії допоміжних засобів навчання, які розподіляються у такі групи: екранна (різні види проєкторів), звукотехнічна (аудіотехніка) та екраннозвукова (телевізор, комп'ютер, відеомагнітофон, система DVD та ін.). Прикладами нетехнічних засобів навчання є таблиці, схеми, малюнки, роздавальні навчальні картки тощо [4, с.69; 5, с.57–58; 8, с.90].

Огляд наукової літератури з проблеми теоретичних засад створення та класифікації чинних засобів навчання іноземної мови уможливив узагальнити різні погляди науковців і графічно представити їх у таблиці „Загальна класифікація засобів навчання іноземної мови” (табл. 1.).

Таблиця 1

Загальна класифікація засобів навчання іноземної мови

ЗАСОБИ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ	Відповідно до ролі у навчальному процесі	Основні	(компоненти НМК)
		Додаткові	(набори карток, ілюстрації, таблиці, науково-методична література тощо)
		Допоміжні	(дидактична техніка, дошка, крейда та ін.)
ЗАСОБИ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ	Відповідно до призначення	Для вчителя	(книга для вчителя, додаткова література та ін.)
		Для учня	(підручник, книга для читання, зошит та ін.)

	Засоби загального користування	<i>(звукозаписи, комп'ютерні програми, роздавальні навчальні матеріали та ін.)</i>	
Відповідно до джерел надходження інформації	Аудитивні	<i>(різні види звукозапису)</i>	
	Візуальні	<i>(картини, ілюстрації, схеми, таблиці та ін.)</i>	
	Аудіовізуальні	<i>(відеофільми, мультимедійні програми до комп'ютерів та ін.)</i>	
Відповідно до використання технічної апаратури	Дидактична техніка	Екранна	<i>(різні види проекторів)</i>
		Звукотехнічна	<i>(аудіотехніка)</i>
		Екраннозвукова	<i>(телевізор, комп'ютер, відеомагнітофон, система DVD та ін.)</i>
	Нетехнічні	<i>(картки, ілюстрації, посібники та ін.)</i>	

Висновки... Аналіз науково-педагогічної літератури засвідчив, що, засоби навчання класифікуються відповідно до змісту навчання, дидактичного призначення, зовнішніх ознак і функцій, які вони виконують у навчально-виховному процесі. Не зважаючи на те, що у згаданих працях багато спільного та, значною мірою, вони доповнюють одна одну, єдиних підходів до проблеми систематизації та класифікації засобів навчання науковці все ж не виробили. Саме тому можемо зробити висновок: наведені класифікації зосереджують свою увагу лише на окремих видах засобів навчання і ситуаціях їх використання, що, в свою чергу, породжує лише однобічний погляд на проблему.

Список використаних джерел та літератури:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел]. – К. ; Ірпінь : ВТФ „Перун”, 2001. – 1440 с.
2. Гончаренко С. Український педагогічний словник / Семен Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 374 с.
3. Денисов А. Е. Дидактические принципы применения средств обучения / А. Е. Денисов, В. М. Казанский. – К. : Вища школа, 1982. – 52 с.
4. Куліш В. Г. Курс лекцій з методики викладання англійської мови у початковій школі для студентів педагогічних училищ та коледжів : [навч.-метод. посіб.] / В. Г. Куліш. – Донецьк : Юго-Восток, 1999. – 169 с.
5. Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах : [підруч. / кол. авторів під керівн. С. Ю. Ніколаєвої]. – К. : Ленвіт, 1999. – 320 с.
6. Основы методики преподавания иностранных языков / [под ред. В. А. Бухбиндера, В. Штраусса]. – К. : Вища школа, 1986. – 335 с.
7. Полат Е. С. Методика использования средств обучения иностранному языку в языковой лаборатории профтехучилища : [метод. пособие] / Е. С. Полат. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Высш. шк., 1988. – 158 с.
8. Рогова Г. В. Методика обучения английскому языку на начальном этапе в средней школе : [пособие для учителя] / Г. В. Рогова, И. Н. Верещагина. – М. : Просвещение, 1988. – 224 с.
9. Савченко О. Я. Урок у початкових класах / О. Я. Савченко. – К. : Освіта, 1993. – 224 с.
10. Фіцула М. М. Педагогіка: Загальні засади педагогіки. Теорія освіти і навчання (дидактика). Теорія виховання. Школознавство. З історії педагогіки : [посіб.] / М. М. Фіцула. – К. : Академія, 2000. – 542 с.
11. Харьковский З. С. Приёмы и средства обучения / З. С. Харьковский, Р. Г. Чуракова. – М. : Знание, 1977. – 52 с.
12. Шаповаленко С. Г. Вопросы теории и практики создания и использования системы учебного оборудования в советской общеобразовательной школе / С. Г. Шаповаленко. – М. , 1973. – 276 с.

**Аннотація
О.В.Скальская**

Общедидактический аспект проблемы теории средств обучения в педагогических исследованиях

В статье анализируются основные результаты изучения проблемы теории средств обучения, уточняются дефиниции понятий – основные, дополнительные и вспомогательные средства обучения. Обобщаются взгляды ученых на классификацию и систематизацию средств обучения. Внимание сосредоточено на проблеме создания системы средств обучения иностранных языков.

Ключевые слова: *средства обучения, основные средства обучения, дополнительные средства обучения, вспомогательные средства обучения.*

Summary
O.V.Skal's'ka

The Didactic Aspect of the Problem of the Theory of Means of Study in the Pedagogical Investigations

The basic results of studying the problem of the theory of means of study are analysed in the article. It amplified the definitions of notions – basic means of study, additional means of study, subsidiary means of study. The scientist's point of view as to classification and systematization of the means of study is generalized. The attention is made to the problem of creating the system of means of study in the process of foreign language teaching.

Key words: means of study, basic means of study, additional means of study, subsidiary means of study.

Дата надходження статті: „19” березня 2012 р.

УДК 37.02 (045)

І.В.СОКОЛОВА,

доктор педагогічних наук, професор
(м.Маріуполь)

Формування соціокультурної ідентичності у полікультурній освіті

У статті проаналізовано проблемні контексти дослідження структури соціокультурної ідентичності, які утворюють цілісність сприйняття феномена. Висвітлено особливості національної, європейської і етнічної типів ідентичності. Доведено, що соціокультурна ідентичність є виразом самореалізації людини у міжкультурному просторі, яка усвідомлює власну причетність до певної соціокультурної, європейської, етнічної спільноти. Досліджено специфіку процесу творення соціокультурної ідентичності у полікультурній освіті. Визначено теоретичні засади, зміст і рівні полікультурної освіти (етнічний, громадянський і глобальний).

Ключові слова: ідентичність, соціокультурна ідентичність, полікультурна освіта, європейський вчитель.

Постановка проблеми в загальному вигляді... Питання ідентичності особливо загострюються в перехідні періоди – періоди суспільної кризи, коли трансформуються і ламаються усталені соціальні зв'язки, норми, поведінкові стереотипи. На жаль, сьогодні ми є свідками кризи ідентичності, проявом якої є „заперечення символів культури, втрата віри у спільне майбутнє, дисгармонія між дійсним і описовим образом себе, розриви в історії, невідповідність між уявленнями культури про саму себе і її образами в інших культурах і, відповідно, почуття неповноцінності відносно більш досконалих культур” [1, с.31–32]. Йдеться не про руйнацію ідентичності взагалі, а про зміни розуміння проблеми у постмодерну епоху, коли відбувається ломка традицій та глобальна переоцінка усіх цінностей людського буття. Сучасний історичний період позначений особливою рефлексією в свідомості індивідів і полікультурного суспільства з приводу пошуку соціокультурної ідентичності, який ми визначили предметом нашого дослідження. Наявні, за словами Д.Сороса, поширення цінностей прагматизму, збагачення, накопичення і гедонізму, що можуть підірвати підвалини загальнолюдського гуманізму (Д.Сорос) [7, с.124–125].

Аналіз досліджень і публікацій... Науковий дискурс проблеми (Е.Еріксон, М.Заковоротна, Е.Фром, О.Шатохін, Л.Шнейдер тощо) допомагає створити власне уявлення про феномен ідентичності. По-перше, ідентичність є динамічною гіпотетичною структурою, яка зумовлена біологічним і соціальним контекстами життя людини. Біологічний підхід фіксує процес ідентифікації як еволюційний факт, що припускає безмежний розвиток різних форм життя в контексті адаптації до середовища. По-друге, ідентичність є складним утворенням, елементами якої є різні форми сприйняття людиною себе як особистості (етнічна, гендерна, національна, соціальна тощо ідентичності) та простору своєї життєдіяльності (соціальна, професійна). По-третє, слушно говорити про особистісний і соціальний аспекти ідентичності, які є онтогенетично і структурно взаємозв'язаними. По-четверте, структура ідентичності розвивається за рахунок асиміляції і акомодатції нових елементів або переоцінки існуючих протягом усього життя. Перехід від одного стану до іншого здійснюється через подолання кризи ідентичності. Об'єктивно кризу можна визначити як невідповідність сформованої до даного моменту структури ідентичності змінним умовам її існування. Суб'єктивно ж криза може переживатися як стан пошуку нових можливостей та вирішення проблем (конструктивна криза) або як стан невіри в себе і своє майбутнє, депресії (деструктивна криза). По-п'яте, психологічна парадигма припускає ідентичність як вираження інтерперсональних процесів; як несвідомий процес несвідомого наслідування поведінки чи певних якостей особи, з якою індивід себе ототожнює (З.Фрейд, Ж.Лакан).